

УДК 78.27; 78.471

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-40-4>**Мар'яна Василівна Ферендович**

ORCID: 0000-0002-7256-6535

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музикознавства та хорового мистецтва
Львівського національного університету імені Івана Франка
ferendovych.maryana@gmail.com

ЛЬВІВСЬКА ВАГНЕРІАНА У ВИМІРАХ МИСТЕЦЬКОЇ ПРАКТИКИ АНТОНІО РІБЕРИ

Мета роботи полягає в осмисленні ролі Львівської вагнеріани в творчому житті А. Рібери. **Методологія дослідження** передбачає застосування біографічного, компаративного та аналітичного методів. **Наукова новизна.** Львівська вагнеріана постійно перебуває у фокусі наукових зацікавлень українських і зарубіжних мистецтвознавців. Однак, у цій сфері наукового пізнання диригентське виконавство є недостатньо вивченим. Зокрема, на маргінесі музично-театрального життя залишилася диригентська діяльність визначного іспанського диригента, визнаного вагнерознавця А. Рібери. **Наукова новизна статті** полягає у розкритті вагнерівської лінії, яку проводив маєстро у Міському (Великому) театрі у Львові та визначенні його ролі у творенні виконавських традицій оперної спадщини Р. Вагнера в Галичині. **Висновки.** Львівська вагнеріана недооцінена у мистецькому доробку А. Рібери та несправедливо забута в історії галицької музичної культури. Аналіз життєтворчості митця свідчить про те, що праця у львівському Міському театрі стала етапною в його диригентській кар'єрі. Він широко реалізував діапазон творчих можливостей і, в такий спосіб, демонстрував надзвичайно багатий за спектром репертуар. Значна частка втілених ним художніх задумів пов'язана з низкою львівських першовиконань. Серед представлених — опери італійської, французької, німецької, польської композиторської шкіл.

Здійснюючи стратегію власної творчої діяльності, пов'язаної з вагнеріанством, він якнайповніше представив оперну спадщину Р. Вагнера, збагатив виражальну палітру виконавського процесу згідно з байроїтськими вказівками, що дає підстави стверджувати про успішну самореалізацію диригента. А. Рібера виправдав чималі сподівання галицького суспільства щодо систематичного відновлення, впровадження і поширення музики Р. Вагнера в музично-театральному просторі Львова. Водночас, його мистецька практика дозволила переосмислити вагнерівську традицію в місті та піднести її на якісно новий рівень.

Ключові слова: А. Рібера, Іспанія, диригент, Байройт, Львів, Р. Вагнер, Міський (Великий) театр, оперна спадщина, вагнерівські традиції, музична культура Галичини.

Ferendovych Maryana Vasylyvna, Ph.D. in History of Arts, Associate Professor at the Department of Musicology and Choral Arts of the Ivan Franko National University of Lviv

Lviv Wagnerian in the dimension of Antonio Ribera's artistic practice

The aim of work is to understand the role of Lviv Wagnerian in the creative life of A. Ribera. **The methodology** of research includes the use of biographical, comparative and analytical methods. **The scientific novelty.** Lviv Wagnerian art is constantly in the focus of scientific interest of Ukrainian and foreign art critics. However, in this field of scientific knowledge, conductor performance is not sufficiently studied. In particular, the conducting activity of the prominent Spanish conductor, recognized Wagner scholar A. Ribera, remained on the sidelines of musical and theatrical life. The scientific novelty of the article lies in the disclosure of the Wagnerian line conducted by maestro at the City (Great) Theater in Lviv and determining his role in the creation of performance traditions of R. Wagner's opera heritage in Halychyna. **Conclusions.** Lviv Wagnerian is underestimated in the artistic work of A. Ribera and unfairly forgotten in the history musical culture of Halychyna. The analysis of the artist's creative life shows that work at the Lviv City Theater became a milestone in his conducting career. He widely realized the range of creative possibilities and in this way, demonstrated an extremely rich spectrum of repertoire. A significant part of the artistic ideas embodied by him is connected with a number of Lviv premieres. Operas of the Italian, French, German, and Polish schools of composers are among those presented.

Carrying out the strategy of his own creative activity related to Wagnerism, he presented the operatic heritage of R. Wagner as fully as possible, enriched the expressive palette of the performance process in accordance with the Bayreuth instructions, which gives grounds for asserting the successful self-realization of the conductor. A. Ribera justified the considerable expectations of Halychyna society regarding the systematic restoration, introduction and distribution of R. Wagner's music in the music and theater spaces of Lviv. At the same time, his artistic practice made it possible to rethink the Wagnerian tradition in the city and raise it to a qualitatively new level.

Key words: A. Ribera, Spain, conductor, Bayreuth, Lviv, R. Wagner, City (Great) Theater, opera heritage, Wagnerian traditions, musical culture of Halychyna.

Актуальність теми дослідження. В історії світового музичного мистецтва існує чимало відомих особистостей, котрі значну частину свого життя присвятили глибокому вивченню й пропагуванню творчості окремих визначних постатей музичної культури. Особливе місце серед плеяди митців належить іспанському

диригенту, музикознавцю, педагогу та громадському діячеві Антоніо Рібери. Головним вектором його мистецької практики стало вагнеріанство, що й сьогодні залишається малодослідженою ділянкою діяльності музиканта та, зважаючи на багаторічну працю у Міському (Великому) театрі у Львові, не втрачає своєї актуальності в музично-культурному просторі цього краю.

Мета дослідження полягає в осмисленні ролі Львівської вагнеріани в творчому житті А. Рібери.

Наукова новизна. Львівська вагнеріана постійно перебуває у фокусі наукових зацікавлень українських і зарубіжних мистецтвознавців [1; 3; 4; 19; 27]. Різномасштабні дослідження з цієї проблематики формують об'ємний ґрунт в осягненні запропонованої теми. Однак, варто зазначити, що в цій сфері наукового пізнання диригентське виконавство є недостатньо вивченим. Зокрема, на маргінесі музично-театрального життя залишилася диригентська діяльність визначного іспанського диригента, визнаного вагнерознавця А. Рібери. Наукова новизна статті полягає у розкритті вагнерівської лінії, яку проводив маєстро Міському (Великому) театрі у Львові та визначенні його ролі у творенні виконавських традицій оперної спадщини Р. Вагнера в Галичині.

Виклад основного матеріалу. А. Рібера, а властиво А. Рібера-Манея (*Antoni Ribera-Maneja*)¹, народився в Барселоні (1873–1956). Його предки Бланксарти походили з невеликого містечка Сан-Жоан-де-ле-Абадесс, розташованого в каталонській провінції Жирона. На зламі ХІХ–ХХ століть вони переселилися до міста Берги, що неподалік Барселони. Довідуємося, що на початку творчого шляху А. Рібера працював в барселонських офісах компанії батька «Залізниця та шахти» Сан-Жоан-де-ле-Абадесс і, в такий спосіб, отримував фінансову можливість для вивчення музики та іноземних мов [16].

Його музична освіта розпочалась у Барселонській консерваторії (*Conservatorio Municipal de Música de Barcelona*). Спершу він

¹ Скорочення прізвищ є загальноживаним для представників більшості іспано-, португало- і каталомовних районів світу. За наявності щонайменше подвійного прізвища, зазвичай для стислості вказується тільки одна з його частин.

опановував гру на флейті та віолончелі, а згодом студіював фортепіано, теорію музики і гармонію у відомого композитора, диригента, педагога та музично-громадського діяча Антоніо Ніколау (*Antoni Nicolau-Parera*) [15, с. 58]. Саме йому приписують пробудження в А. Рібери захоплення музикою Ріхарда Вагнера [5].

Доленосними для подальшого становлення і розвитку молодого музиканта-митця, визначення його художніх пріоритетів стали відвідини у 1894 році Вагнерівського фестивалю у Байройті [5; 16]. Очевидно, А. Рібера мав нагоду споглядати за диригентським пультом відразу декількох видатних диригентів. Згідно з статистичними даними, що публікуються офіційним сайтом фестивалю, в означуваний період презентувалися три опери Р. Вагнера. А саме, вкотре після прем'єри у 1882 р., виконувався «Парсіфаль» під керуванням придворного капельмейстера Мюнхенської опери Германа Леві. Під орудою австрійського диригента Фелікса Мотля, який приймав активну участь у підготовці першого Вагнерівського фестивалю (асистував Гансу Ріхтеру), пройшла постава музичної драми «Лоенгрін». А також опери «Тангойзер», у якій вперше як диригент Байройтського фестивалю виступив Ріхард Штраус [24].

Відтак, вже через два роки, у Сабаделі під Барселоною відбувся диригентський дебют А. Рібери. Орієнтовно в цей час, спільно з відомим поетом і журналістом Хоаном Марагалем (*Joan Maragall-Gorina*) він розпочав роботу над перекладом творів Р. Вагнера на каталонську мову, зокрема «Трістана та Ізольди».

Значний інтерес до творчості реформатора оперного мистецтва відповідав культурній атмосфері краю. Інтелектуальні та мистецькі сили гуртувалися навколо цієї видатної постаті, формували ґрунт для сприйняття вагнеріанських ідей, що цілком утвердилися в різних суспільних прошарках упродовж 1900–1913 рр. [22].

Велике прагнення А. Рібери розширити діапазон своїх знань в царині вагнерознавства зумовило однодумців-вагнеріанців субсидувати його тривале перебування в Німеччині. Завдяки підтримці та рекомендаціям каталонського мецената графа

Еузебі Гуеля (*Eusebi Güell i Bacigalupi*) він увійшов в коло сім'ї Вагнера, в їхньому товариському оточенні відвідував різноманітні зустрічі та робочі наради, що відбувалися на віллі Ванфрід у Байройті [5]. Також встановив творчі контакти з Г. Леві, Г. Ріхтером, Ф. Мотлем, Францом Каїмом та низкою інших відомих особистостей. Не підлягає сумніву, що спілкування з провідними діячами європейської культури вплинуло на розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, окреслило перспективи його подальшого мистецького зростання.

Маючи намір вдосконалити диригентську майстерність він вирушив до Мюнхена. Вибір наставника припав на одного з найяскравіших диригентів своєї доби Ф. Мотля, який належав до палких пропагандистів творчості Р. Вагнера [2, с. 226].

Невдовзі, в 1899 р. А. Рібера продовжив поглиблювати свої студії у відомого німецького теоретика Гуто Рімана в Лейпцизі. Чимало джерел вказують, що під його керуванням музикант досліджував творчість свого кумира [22]. Навчання в професора мало виняткове значення для його музикознавчої активності. З часом отримані знання він застосував у науковій, педагогічній та культурно-просвітницькій діяльності. Йому належать переклади на каталонську мову низки наукових праць Г. Рімана, присвячених питанням музичної форми, гармонії, контрапункту, історії музики, фольклористики, акустики, сольфеджіо, інструментування, методики фортепіанного виконавства, історії теоретичного музикознавства, музичної психології, естетики. В такий спосіб А. Рібера заповнив прогалину, що існувала в каталонському музичному середовищі через нестачу й недоступність в мовному полі відповідної спеціалізованої практичної та наукової літератури.

Перебуваючи в Німеччині митець також працював в сфері музичної критики, зокрема у «Діаріо де Барселона» (*«Diario de Barcelona»*), що була визнаною «найважливішою газетою в історії Каталонії» та диригував симфонічними концертами в Байройті й Нюрнбергу [16].

Повернення до Барселони на початку ХХ ст. знаменувало новий етап у творчій біографії А. Рібери. Опинившись у бурхливому вирі мистецького життя він долучився до заснування однієї

з перших у світі Вагнерівських асоціацій (1901). Увійшовши до числа найактивніших протягом першого десятиліття ХХ ст., вона зчинила вагомий вплив на розвиток каталонської культури, сприяла поширенню творчого доробку та ідей Р. Вагнера [20].

А. Рібера брав участь у різних формах діяльності Барселонської асоціації. В 1901–1904 рр. виконував обов'язки художнього керівника, які максимально продуктивно поєднував з педагогічною та музикознавчою практиками. Виступав на численних конференціях, присвячених вагнерівському мистецтву та різним художнім і філософським тематикам, читав лекції, співпрацював у перекладах на каталонську всіх п'єс Р. Вагнера. Як педагог знайомив артистів з основами інтерпретування фрагментів вагнерівських драм.

В 1904–1905 рр. А. Рібера диригував у Великому оперному театрі «Лісеу» в Барселоні (*Gran Teatre del Liceu*): керував декількома вагнерівськими постановками, зокрема прем'єрою опери «Нюрнберзькі майстерзінгери» [16].

Більшість джерел інформує, що впродовж п'ятнадцяти років він був помічником диригента на Байройтському фестивалі. Однак, вдалося встановити, що в 1905 і 1912 рр. він став головним диригентом цієї престижної і легендарної оперної сцени [21, с. 4].

Творчі досягнення, зокрема й в сфері вагнерознавства, сприяли зростанню популярності А. Рібери в музично-театральному просторі. Видається очевидним, що директори Міського (Великого) театру у Львові Тадеуш Павліковський (1900–1906) і Людвік Геллер (1896–1900, 1906–1918), у пріоритеті яких було долучитися до провідних тенденцій європейської театральної практики, запрошували маестро на посаду головного диригента впродовж п'яти оперних сезонів 1905–1906, 1906–1907, 1907–1908, 1910–1911 і 1911–1912 рр.

Незважаючи на те, що А. Рібери випередила слава досконалого й енергійного іспанського диригента, визнаного вагнерознавця, для якого львівська сцена мала стати “лабораторією” втілення оперного доробку Р. Вагнера, очікувані презентації вагнерівських вистав відбулися не одразу [12, с. 4]. Тільки після виконання «Фауста» Шарля Гуно, «Аїди» Джузеппе Верді, «Кармен» Жоржа

Бізе, він розпочав «вагнерівську лінію» з поновлення «Лоенґріна» (1906). З цього приводу відомий львівський музичний критик Северин Берсон зазначав: «Довгий час старанно, перед очима публіки, прихований п. Рібера віддячився правдиво по-християнськи. Він провів оперу гладко і складно, відкриваючи стараним напрацюванням особисті прикраси партії оркестру, в першу чергу, в незрівнянній інтродукції» [13, с. 4–5].

Наступні «Летючий голландець», «Танґойзер», «Зіґфрід», «Валькірія», «Золото Рейну» преса оцінювала доволі високо. Зауважуючи недостачу кількісного складу оркестру², рецензенти все ж визнавали його добре звучання, яке, на їх думку, навіть змушувало забути деякі недоліки. Підкреслювалося, що виконання проходило згідно з байройтськими вказівками [6, с. 4].

Особливим успіхом користувалася прем'єра «Золото Рейну» (1908). Очевидність такого результату віднаходимо у відгуку Данте Барановського. Перелічуючи притаманні риси тогочасного виконавського процесу, автор вказував на справну гру, уважність до вказівок диригента, а також порозуміння, яке панувало в колективі [9, с. 4].

Однак представлену диригентом низку опер можна трактувати як підготовку до фундаментальної в житті Міського театру прем'єри Вагнерівської тетралогії (у польському перекладі відомого співака Александра Бандровського, 1911) [4, с. 128]. Тоді слова визнання, що лунали на користь А. Рібери, увінчувалися такими означеннями, як старанність і пієтизм виконання, «вагнерівський запал» диригента, що передався всім членам оркестру [26, с. 4]. За спостереженнями Анни Випих-Гавронської, до варшавської постанови в 1989 р., львівські вистави «Персня Нібелунга» залишалися єдиною польською прем'єрою повної вагнерівської тетралогії [27, с. 102–103].

Йому також ставили в заслугу пристосування партитур Р. Вагнера до неналежно укомплектованого, як для музики цього композитора, театрального оркестру, ентузіазм, з яким піднімав

² Це питання постійно піднімалося у пресі. Збільшення театрального оркестру до 50 осіб диригент здійснив тільки в 1911 р., під час підготовки опери «Валькірія».

і заряджав виконавців, інструктування режисера Львівської опери, з огляду на знання байройтської режисури [25, с. 4].

Знаковою подією називали також останній виступ А. Рібери в оперному сезоні 1905–1906 рр. Програма цього так званого бенефісного концерту складалася виключно з творів Р. Вагнера: увертюра до опер «Летючий голландець», «Тангойзер», «Нюрнберзькі майстерзінгери», симфонічної картини з опери «Зігфрід», що відома під назвою «Waldweben» («Шелест лісу») та хору пілігримів з «Тангойзера», що виконувався у співпраці з Львівським співочим товариством «Лютня». Цілковитою мистецькою новиною стало втілення уривку з I дії опери «Парсіфаль», яку композитор заповів виконувати тільки на сцені фестивального театру в Байройті упродовж тридцяти років після прем'єри. Заборона перестала діяти в 1913 р., в часі столітніх уродин Р. Вагнера. Про цей концерт С. Берсон згадував: «Музичні сили, які мав у розпорядженні п. Рібера, під його орудою впоралися дуже добре. Досить сказати, що у Львові на такому рівні увертюра до “Нюрнберзьких майстерзінгерів” не виконувалася навіть в першому сезоні нашої філармонії, коли оркестр (йдеться про Львівський філармонічний оркестр – М. Ф.) був чисельніший і старанніше складений в різних групах інструментів» [11, с. 5].

Описуючи відчуття композиторського стилю маестро музичні критики мали на увазі не тільки музику Р. Вагнера. Такого роду відгуки належать й до оперної творчості Гаetano Доніцетті, Ж. Бізе, Каміля Сен-Санса. Зокрема, прем'єру опери «Самсон і Даліла», що відбулась в лютому 1906 р. називали кращою в сезоні 1905–1906 рр. [14, с. 4].

За час свого мистецького головування А. Рібера керував операми композиторів різних національних шкіл, переважно XIX – початку XX ст. У переліку італійські композитори – Г. Доніцетті, Джоаккіно Россіні, Дж. Верді, Руджеро Леонкавалло, Джакомо Пуччіні, П'єтро Масканьї («Приятель Фріц», прем'єра 1906), Арріго Бойто; французькі – Ш. Гуно, Жак Оффенбах, Жуль Массне, Ж. Бізе, К. Сен-Санс; польські – Томаш Видзга («Пан Тадеуш», прем'єра 1907) і Болеслав Рачинський («Царевич Яшур», прем'єра 1907), російські – Петро Чайковський. До

найчастіше презентованих належали спектаклі італійської та французької шкіл, що було притаманно репертуарній політиці як іспанських театрів, так й Львівської оперної сцени. Серед них: «Аїда», «Трубадур», «Бал маскаррад», «Сільська честь», «Паяци», «Тоска», «Мадам Баттерфляй», «Богема», «Кармен», «Севільський цирульник» тощо.

Складаючи «творчий портрет» диригента скористаємося такими, зафіксованими у пресі, атестаціями, як сумлінність, тактовність, доброзичливість, увічливість А. Рібери [25, с. 4]. До цього додаються високохудожнє втілення, прагнення до виконання опер без купюр, властиві йому вміння акомпанувати, усувати без особливих зусиль ансамблеві недоліки [8, с. 4; 7, с. 3; 12, с. 4; 10, 4].

Працю маестро критики йменували епохальною і пов'язували зі славними сторінками Міського (Великого) театру у Львові [25, с. 4].

Наступні періоди життєвого і творчого шляху митця є найменш висвітленими. Впродовж 1912–1925 рр. він провадив активну концертну діяльність в Барселоні, гастрював в Іспанію та за кордоном. В театрі «Лісеу» диригував низкою опер німецьких композиторів (зокрема Р. Вагнера), вперше в історії каталонського театру здійснив прем'єри опер «Борис Годунов» (1915) Модеста Мусоргського та «Весілля Фігаро» Вольфганга Амадея Моцарта (1916).

Переїхавши до Мадрида А. Рібера значну частину свого життя присвятив перекладенню творів Р. Вагнера на іспанську мову, відстоював виконання його опер національною мовою. Однак, спираючись на матеріали періодичних видань, можемо стверджувати, що маестро не залишав диригентської справи. Свідченням цього є рецензія в Мадридському журналі «Boletín Musical» за 1929 р. Анонімний автор під криптонімом I. del B. визначив симфонічний концерт під керуванням А. Рібери як диригентський тріумф маестро. Він зауважував, що незважаючи на певну віддаленість від диригентської праці останнім часом, ним абсолютно не було втрачено гнучкості рук, молодіжного ентузіазму, сили і впевненості, зі знанням справи скеровував

колектив так, наче декілька днів тому покинув диригентську естафету [18, с. 9–10].

До останніх зафіксованих виступів А. Рібери належить концерт приурочений 50-річчю створення Вагнерівської асоціації в Барселоні (1951) [23]. Водночас відомо, що в останні роки життя митець кожного літа приїздив на батьківщину предків для того, щоб керувати виконанням гімну власного авторства. Створений з нагоди коронації образу Діви Марії Кверальтської – покровительки м. Берги, гімн А. Рібери співають у свято Різдва Пресвятої Богородиці до сьогодні [17].

Висновки. Львівська вагнеріана недооцінена у мистецькому доробку А. Рібери та несправедливо забута в історії музичної культури Галичини. Аналіз життєтворчості маестро свідчить про те, що праця у львівському Миському театрі стала етапною в його диригентській кар'єрі. Він широко реалізував діапазон творчих можливостей і, в такий спосіб, демонстрував надзвичайно багатий за спектром репертуар. Значна частка втілених ним художніх задумів пов'язана з низкою львівських першовиконань. Серед представлених – опери італійської, французької, німецької, польської композиторської шкіль.

Здійснюючи стратегію власної творчої діяльності, пов'язаної з вагнеріанством, він якнайповніше представив оперну спадщину Р. Вагнера, збагатив виразальну палітру виконавського процесу згідно з байройтськими вказівками, що дає підстави стверджувати про успішну самореалізацію диригента. А. Рібера виправдав чималі сподівання галицького суспільства щодо систематичного відновлення, впровадження і поширення музики Р. Вагнера в музично-театральному просторі Львова. Водночас, його мистецька практика дозволила переосмислити вагнерівську традицію в місті та піднести її на якісно новий рівень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кияновська Л. Опери Вагнера на львівській сцені. *Українська музика: науковий часопис*. Львів : ЛНМА імені М. В. Лисенка, 2013. Число 2 (8). С. 66–74.
2. Лошков Ю. І. Німецька романтична диригентська школа (перша половина ХХ ст.). *Культура України: зб. наук. пр.* / Міністерство культури України, Харківська державна академія культури. Харків, 2012. Вип. 39. С. 224–233.

3. Олійник С. Рецепція творчості Ріхарда Вагнера в музичній культурі Львова. *Студії музикознавчі* : наук. зб. ЛНМА імені М. В. Лисенка. Львів, 2015. Вип. 35. С. 102–112.
4. Паламарчук О. Музичні вистави Львівських театрів (1776–2001). Львів, 2007. 448 с.
5. ntoni Ribera i Maneja | enciclopèdia.cat. URL: <https://www.enciclopedia.cat> > ec-gec-0055373
6. Baranowski D. R. Wagner «Zigfrid». *Gazeta Lwowska*. 1907. № 48. 28 lut. S. 4.
7. Baranowski D. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 275. 1 grud. S. 3.
8. Baranowski D. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 263. 17 list. S. 4.
9. Baranowski D. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1908. № 39. 18 lut. S. 4.
10. Baranowski D. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 240. 20 pazd. S. 4.
11. Berson S. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 75. 1 kwiet. S. 5.
12. Berson S. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1905. № 235. 13 pazd. S. 4.
13. Berson S. Z muzyki. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 23. 30 stycz. S. 4–5.
14. Berson S. Z opery. *Gazeta Lwowska*. 1906. № 43. 23 lut. S. 4.
15. Chumillas i Coromina J. Perfil dels traductors m̄s actius. Traducciy i ediciy a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX (1923–1930). 2007. Jun. P. 46–66.
16. Felipy R. Antoni Ribera, un Blanxart QueraltH. Regió7. 2018. 06 set. URL: <https://www.regio7.cat> > opinió > 2018/09/06 > ant
17. Himne de la Coronacy de la Mare de Dñu de Queralt. URL: <https://patrimonicultural.diba.cat/print/pdf/node/43271>
18. I. del B. El maestro Ribera con la Orquesta Sinfónica. *Boletin Musical*. 1929. № 21. Dic. P. 9–10.
19. Mazepa T. Opery R. Wagnera we Lwowie i ich wykonawcy. *Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu*. Wrocław, 1997. № 70. S. 107–117.
20. Muns E. En el centenari del tancament de la Revista Joventut (1900–1906). *Wagneriana Catalana*. 2006. № 25. URL: <http://www.associaciowagneriana.com/pdfarticles/revistajoventut.pdf>
21. Notatki. Operny sezon. *Gazeta Lwowska*. 1905. № 209. 14 wrzes. S. 4.
22. Ribera i Maneja, Antoni – Visat.cat. URL: <https://www.visat.cat> > diccionary > cat > traductor
23. Serra N. Antoni Ribera. Llibres de m̄sica. 2013. 29 set. URL: <http://sonograma.org/suplement-de-llibres/antoni-ribera/>
24. Statistics – Bayreuther Festspiele. URL: <https://www.bayreuther-festspiele.de> > the-festival
25. Walter E. Pożegnanie p. Ribery. *Gazeta Lwowska*. 1912. № 110. 14 maj. S. 4.
26. Walter E. Z opery. *Gazeta Lwowska*. 1911. № 3. 5 stycz. S. 4.
27. Wypych-Gawrońska A. Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918. *Krakyw* : Universitas, 1999. 407 s.

REFERENCES

1. Kiyanovska, L. (2013). Wagner's operas on the Lviv stage. *Ukrainian music*. Lviv, 2 (8), 66–74 [in Ukrainian].

2. Loshkov, Yu. I. (2012). German romantic conducting school (second half of the XIX century). *Culture of Ukraine*. Kharkiv, 39, 224–233 [in Ukrainian].
3. Oliinyk, S. (2015). The reception of Richard Wagner's oeuvre in Lviv musical culture. *Musicologi studios*. Lviv, 35, 102–112 [in Ukrainian].
4. Palamarchuk, O. (2007). Musical performances of Lviv theaters (1776–2001). Lviv [in Ukrainian].
5. Antoni Ribera i Maneja | enciclopèdia.cat. URL: [https://www.enciclopedia.cat > ec-gec-0055373](https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0055373) [in Catalan].
6. Baranowski, D. (1907, 28 lut.). R. Wagner «Zigfrid». *Gazeta Lwowska*, 48, 4 [in Polish].
7. Baranowski, D. (1906, 1 grud.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 275, 3 [in Polish].
8. Baranowski, D. (1906, 17 list.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 263, 4 [in Polish].
9. Baranowski, D. (1908, 18 lut.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 39, 4 [in Polish].
10. Baranowski, D. (1906, 20 pazd.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 240, 4 [in Polish].
11. Berson, S. (1906, 1 kwiet.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 75, 5 [in Polish].
12. Berson, S. (1905, 13 pazd.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 235, 4 [in Polish].
13. Berson, S. (1906, 30 stycz.). Z muzyki. *Gazeta Lwowska*, 23, 4–5 [in Polish].
14. Berson, S. (1906, 23 lut.). Z opery. *Gazeta Lwowska*, 43, 4 [in Polish].
15. Chumillas i Coromina, J. (2007, jun.) Perfil dels traductors m̄s actius. Traducciy i edicy a Catalunya durant la primera dictadura del s. XX (1923–1930), 46–66.
16. Felipy, R. (2018, 06 set.). Antoni Ribera, un Blanxart Queralt. Regió7. URL: [https://www.regio7.cat > opinió > 2018/09/06 > ant](https://www.regio7.cat/>opinió>2018/09/06/>ant) [in Catalan].
17. Himne de la Coronacy de la Mare de D̄iu de Queralt. URL: <https://patrimonicultural.diba.cat/print/pdf/node/43271> [in Catalan].
18. I. del B. (1929, dic.). El maestro Ribera con la Orquesta Sinfónica. *Boletín Musical*, 21, 9–10 [in Spanish].
19. Mazepa, T. (1997). Opery R. Wagnera we Lwowie i ich wykonawcy. *Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu*. Wrocław, 70, 107–117 [in Polish].
20. Muns, E. (2006). En el centenari del tancament de la Revista Joventut (1900-1906). *Wagneriana Catalana*, 25. URL: <http://www.associaciowagneriana.com/pdfarticles/revistajoventut.pdf> [in Catalan].
21. Notatki (1905, 14 wrzes.). Operny sezon. *Gazeta Lwowska*, 209, 4 [in Polish].
22. Ribera i Maneja, Antoni – Visat.cat. URL: [https://www.visat.cat > diccionari > cat > traductor](https://www.visat.cat/>dicionari>cat>traductor) [in Catalan].

23. Serra, N. (2013, 29 set.). Antoni Ribera. Llibres de música. URL: <http://sonograma.org/suplement-de-llibres/antoni-ribera/> [in Catalan].

24. Statistics – Bayreuther Festspiele. URL: [https://www.bayreuther-festspiele.de > the-festival](https://www.bayreuther-festspiele.de/the-festival) [in English].

25. Walter, E. (1912, 14 maj.). Pożegnanie p. Ribery. *Gazeta Lwowska*, 110, 4 [in Polish].

26. Walter, E. (1911, 5 stycz.). Z opery. *Gazeta Lwowska*, 3, 4 [in Polish].

27. Wypych-Gawrońska, A. (1999). Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918. Kraków: Universitas [in Polish].